

פורטל הדף היומי

פורטל הדף היומי < להרחיב > מבטא קמץ רחב

הרב דוד כוכב
חידושים וביאורים

מבטא קמץ רחב שבועות לה ע"ב

"כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש, חוץ מזה שהוא חול, שנאמר: (בראשית יח, ג) וַיֹּאמֶר: אֵדֹנָי! אִם נָא מַצְאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ. חנינא בן אחי רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה משום רבי אלעזר המודעי אמרו: אף זה קדש. כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב: גדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני שכינה, כמאן? כאותו הזוג".

פירש רבינו בחי" שם:
"על דרך הפשט קרא את כולם אדונים, ואמר לגדול שבהם אם נא מצאתי חן בעיניך, וכל הענין. וזה הפירוש לדעת האומר כי הוא חול.
אבל מפני שמצאנוהו קמוץ בכל הספרים, יש לנו לומר שהוא קדש וקראם בשם רבים.
...ואף על פי שנראה שהקמץ והפת"ח הכל דבר אחד ותנועה אחת, אין הדבר כן, אלא שיש הפרש ביניהן במבטא, שהרי תנועת הקמץ גבוהה ועליונה, ותנועת הפת"ח למטה ממנה".

כלומר, ניקוד הקמץ בשם האדנות מסייע לדעה שהשם קודש. כי שם חול מנוקד בפתח, כמו אצל לוט: (בראשית יט, ב) וַיֹּאמֶר: הֲנֵה נָא אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֵל בֵּית עֲבֹדְכֶם. אלא אם כן הוא מוטעם באתנחתא או סוף פסוק, ולפעמים גם בזקף. ואילו כאן הטעם הוא רביעי.
ממשיך רבינו בחי" (לפני למעלה משבע מאות שנה) שהפתח והקמץ קרובים. אך יש הבדל ביניהן במבטא. הקמץ גבוה יותר, כלומר עמוק וסגור יותר. לכן שמו קמץ.
וכך מבטאים יהודי פרס ובוכרה.

עם זאת כנ"ל, הקמץ הרחב אינו אלא פתח קמוץ מעט, ואינו דומה לקמץ קטן ולחולם.
לכן אין הרבה חילופי משמעויות בין מילים המנוקדות באופן שווה אלא שזו בפתח וזו בקמץ. שלרוב הפתח והקמץ הן אותה תנועה, אלא שזו בהברה סגורה וזו בהברה פתוחה. ולפעמים זו אותה תנועה אלא שנתארכה באתנחתא או סוף פסוק.

לכן רש"י מכנה את הקמץ בשם פתח בברכות דף יג ע"ב, ודף מז ע"א.
וכן הוא באחת מגירסות התנחומא בפרשת נשא סימן י': "אָמַר מֵלֵא וְנִקְוֵד פִּתְחָא לֹמַר שְׁצִירָא אֲדָם לִיתָן שְׁלוֹם לַחֲבֵרָא בִּפְהָא מֵלֵא".
וכן הוא בכוזרי מאמר ד אות ג.
ובמסכת נדרים דף י ע"ב: "מתני'. האומר לחולין שאוכל לך".
ושם בדף יא ע"א: "מאי לחולין? לָא לחולין".
משמעות הגמרא שהפתח והקמץ מתחלפים בביטוי ובמשמעות.

וכתב בשו"ת רב פעלים חלק ב - או"ח סימן כה
ומה ששאלתם אם יש הפרש בין קמץ ופת"ח, הנה בודאי יש הפרש בין כל אחד ואחד! אך בעוה"ר גם דבר זה נתקלקל בדורות האחרונים ויש מקומות שעושים שינוי אך חלוקים זה מזה...

ופה עירינו בג'דאד בעוה"ר אין להם ידיעה מכל זה, ואין מלומדים להפריש בין שו"א וציר"י וסג"ל, ובין פת"ח וקמץ הן הילדים לומדי המקרא, הן בעלי בתים והמון העם, הן החזנים בקריאת ס"ת, והשי"ת ברחמיו יעזרונו על דבר כבוד שמו ותחזור עטרה ליושנה והוא יתברך יאיר עינינו באור תורתו, אמן כן יהי רצון.